

Lubinszki Mária

Valóság és álom határán

József Attila Altatójának lélektana

Régi, kedves versem az *Altató*. Hangulata, mesés világának képei gyermekkoromat idézik; a családot, az együtt töltött estéket, a sok-sok verset, mesét. Az élet mély, alapvető varázsát, törvényeit csakis nyitott szívvel és füllel hallhatjuk meg. Érteni az életet, és megélni tudni – ezt nem lehet könyvekből tanulni. A könyvek utat mutathatnak egy költemény értelmezéséhez, a vers élménye azonban csak a miénk.

Minden, ami fontos kis Balázsna: fények, hangok, élmények, ízek ott vannak az *Altatóban*. Az életről beszélnek, s azt üzenik, nincs egyedül. Amíg alszik, a világ is alszik, minden apró részletében. Engedje el, amit szeret, engedje el kincseit, amelyek a valósághoz kötik, hiszen minden megvár, amiben bízni tudunk. A fontos dolgok szokott helyükön lesznek holnap. Érintetlenül, álmotól feltöltődve, a találkozás reményében várnak majd. Ha elengedjük a világot, megnyugszunk. A ház, a rét, a darázs, a robogás, a kabát százezer csodával átitatott álmunkból visszatér, ha beléjük vetett hitükkel megmutatjuk a hozzánk vezető utat.

Az *Altató* a bizalomról szól. Arról, hogy a kisgyermek nincs egyedül. És arról, hogy nincsenek hatalmas, 'eget rengető' ügyek. Kis dolgok vannak, amelyeknek nagy jelentősége lehet a kicsi számára. Sohasem szabad elfelejteni, mi teremtjük a tárgyak, hangok, ízek fontosságát, mi töltjük fel lüktető erővel az élet apró mozaik-darabkáit. Ezért nem jelenthetik mindenkinek ugyanazt. A gyermekhez vezető utat akkor találjuk meg, ha tudjuk, minek tulajdonít jelentőséget játékaiban és álmaiban. Ha ráérzünk az őt mozgató mágikus erőkre, valósághoz kapcsolódásának módjain át meg is tudjuk nyugtatni, el is tudjuk altatni.

Az alvás az anyával való bizalmi kapcsolat erősségének tükröképe. Regresszió az őszállapotba, az anya-gyerek szimbiózisba, amikor még nem szakadtak sokfelé a dolgok. Az ősbizalom állapota. Bármilyen törés keletkezik ebben a kapcsolatban, bizonytalanságot, pótolhatatlan hiányt teremt, amely elsősorban nem mindennapi sürgésünkben jelentkezik, hanem álmainkban. Nyugtalaná válunk, idegenné vagy éppen függővé a világban. Az *Altató* feltételezi ezt az űrt, de még a szoros anya-gyermek kapcsolatról szól: az édesanya altatja kis Balázszt. A kötődés azonban a hiány miatt kiszolgáltatottá tesz: a végességet és az elmúlást is magában hordja.

Az *Altató* utolsó két versszaka ígéretet ad, reményre buzdít: „A távolságot, mint üveggolyót, megkapod,” (...) „tűzoltó leszel, s katoná”. A gyermeknek szüksége van erre: reményre, bizalomra a megnyugváshoz. A már említett regresszió pozitív eleme az Én szolgálatában áll. Ilyenkor azt keressük, ami gyermekkorunkban még adott, és magától értetődő volt. A gyermek életében vannak olyan korszakok, amikor el kell hitetni vele: ő a legjobb, a legügyesebb, és minden úgy lehet, ahogy akarja. Ezt a „nárcisztikus” tükrözést idézi az utolsó két versszak. A nárcisztikus ellátás a pszichoanalízisből fejlődött modern tárgykapcsolat elméletek fontos eleme. Margaret Mahler szeparáció-individuáció fázisait áttekintve ennek igénye a második, a gyakorlás alfázisában jelenik meg. A csecsemő, akit elismerő és libidinálisan tükröző felnőtt vesznek körül, a tükröző csodálat által stimulálódik, feltöltődik energiával. Az anya ezt az ellátást leginkább a 10-16. hónap környékén tudja biztosítani gyermeke számára. A szülő külön-

leges figyelme, csodáló öröme „nárcisztikus tüzelőanyag”, amely az Én kialakulásának energetikai töltetét adja, és elengedhetetlen feltétele az autonóm Én és az egészséges énhatárok létrejöttének. Az *Altató* már nem csecsemőhöz szól – mégis benne rejlik ez a tükröző funkció. Úgy tölti fel energiával a gyermeket, hogy kezébe adja a jövő lehetőségeiben rejlő reményt. Elhiteti, megkapja, amire vágyik, és azzá válhat, amivé szeretne. Ezt a feltétlen szeretetet és bizalmat ilyen mélységben csakis az édesanyánktól kaphatjuk meg. Federn szerint az énézés, az énünk kialakulása ezeknek a szeretet-energiáknak a függvénye, s hiányuk pszichiátriai sérülékenységhöz, deperszonalizációs zavarokhoz vezethet. Felvetődik a kérdés: nem káros-e a nárcisztikus ellátás későbbi életkorokban, amikor már elválaszthat a valóságtól, és téves illúziókat kelthet? Ha az édesanya „elég jó anya”, akkor ráérez a gyermek szükségleteire és a realitásban tartja. Szeretetével ugyanúgy táplálja a gyermek egészséges önértékelését, mint a valósághoz való viszonyát. A gyermek ebben a folyamatban idővel, az Én és a felettes Én kialakulásával párhuzamosan partner lesz: az ösztönén, az örömelv impulzusaitól fokozatosan átveszi a realitáselvet működtető Én (ego) az irányítást. De bármilyen meglepő, illúziók az egészséges személyiségműködéshez is szükségesek, így tudunk hinni a jövőben és a haladásban. Az *Altató* a kicsit hinni és bízni tanítja.

Az *Altató* az anya-gyerek kapcsolat mély, intenzív kötődéséről szól, amely József Attilánál az *Anyá*, a *Mama*, és a *Kései sirató* című versekben is megjelenik. Az *Altató* azonban akkor is érdekes, ha a költő alváshoz való viszonya felől közelítünk hozzá. Testi-lelki problémái mellett József Attila komoly alvászavarral küzdött, gyakran szedett altatókat. Ő maga így ír erről: „Dacára neuraszténiámnak, ha már elaludtam, határtalanul alszom, de az elalvás nehezen megy. Nagyon sokszor ébren vagyok még az ágyban, amikor besüt a nap, tehát reggeli 7 órakor, ilyenkor aztán felkelek, mert különben elvész a nap.” Kezelőorvosa szerint kóriszméje: paranoid schizofrenia. A szkizofrénia örökletes betegség. De a hajlamért felelős sok-génes rendszer egyes génjei sokunkban megtalálhatók, a betegség létrejöttében a környezeti hatásoknak komoly szerepük van. A költő élettörténete, édesanyja korai halála közismert. A biztos családi háttér és a szeretet hiánya mellett különleges érzékenysége hozhatta elő betegségeit. József Attila versei mélységes fájdalomról és szenvedésről tanúskodnak. Szerb Antal írta: „Normális ember egyáltalán nem képes ennyi szenvedésre. Nincs rá semmi oka. Egy ember sorsa túl kevés ahhoz, hogy ennyi fájdalmat okozzon.” Beney Zsuzsa szintén hasonlóan vélekedik: „semmilyen más költő műveiben nem nyilatkozott meg ilyen erősen a létezés tragikumja.” Édesanyja akkor sem tudott mellette lenni, amikor szüksége volt rá: négy évesen skarláttal feküdt kórházban, és nagyon sokáig nem látogatta meg. Az *Altató*ban minden bizonyonnyal ez a hiány is benne van. A vágy, hogy bárcsak őt is így altatták volna. A vágy, hogy az álom megnyugvást és békét hozzon. A költő az alkotásban elvesztett lelki egyensúlyát, önfegyelmét és személyisége teljességét keresi.

József Attila egyetlen gyermekverset írt, az *Altatót*. A költeményben zseniálisan utat talált a gyermeki lélek szükségleteihez: a világgal, szeretettel és reménnyel van tele. A mű gyermeknyelven szól. A kisgyermek elementárisan él meg mindent. Nem különböztet meg verset és életet. Az *Altató* életdarabkái a gyermekek számára világos és fontos jelentéssel bírnak. A refrén visszavisszatérő kérésként, kívánságként megadja az elalvás ritmusát: „Aludj el szépen, kis Balázs”. Az *Altató* azt üzeni nekem és mindnyájunknak: felnőttként se veszítsük el a gyermeki világ rugalmasságát, a titkok, a végtelen lehetőségek játéktérét. Akármi is történt, akármit is hozunk a múltból, mindig lesz egy pont, ahol megnyugvást találunk. Egy találkozás, egy élet-darabka mindent megváltoztathat. Ameddig erre nem lelünk rá, nem léphetünk túl az elmúlás és hiány határmezsgyéjén. Lehet, hogy álmok segítenek át az életen, de boldogságot csak egy másik ember adhat.

Irodalom

Beney Zsuzsa: József Attila-tanulmányok, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989

Bruno Bettelheim: Az elég jó szülő, in: Stöckert Károlyné (szerk.): Játékpszichológia. Szöveggyűjtemény, Eötvös József Könyvkiadó, 1997

Bognár Tas: A magyar gyermekvers, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001

Czeizel Endre: Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Magyar költő-géniuszok testi és lelki betegségei, GMR, 2001

Fábián Dániel: József Attiláról, Múzsák Közművelődési Kiadó, 1989

N. G. Hamilton: Tárgykapcsolat-elmélet a gyakorlatban, Animula, 1996

József Attila minden verse és műfordítása, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980

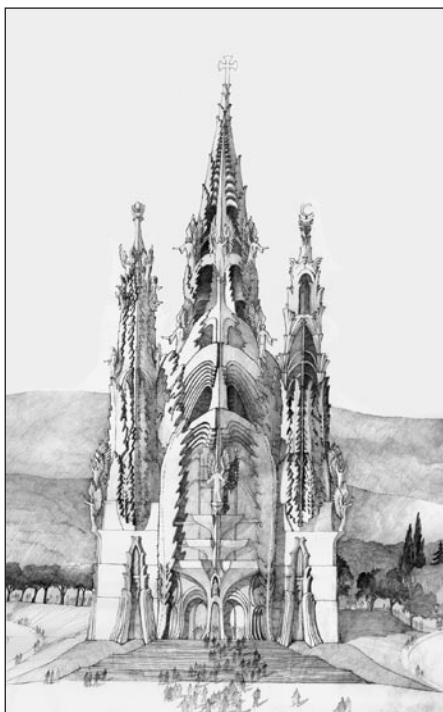
Kulcsár Zsuzsanna: Korai személyiségfejlődés és énfunkciók: pszichoanalitikus elméletek biopszichológiai elemzésben, Akadémiai Kiadó, 1996

Jean Laplanche: A pszichoanalízis szótára, Akadémiai Kiadó, 1994

S. E. Taylor: Pozitív illúziók, in.: Szakács Ferenc és Kulcsár Zsuzsanna (szerk.): Személyiséglélektani szöveggyűjtemény, 2. kötet, Tankönyvkiadó, 1980

Tverdota György: József Attila, Korona Kiadó, 1999

(Lubinszki Mária írásának közlésével szerkesztőségünk a József Attila Emlékévet köszönti.)

Budapest krisztinavárosi templom főhomlokzatának terve, 2004.